

Kavinių ir Arbatinių komunikacinių diskursų palingenezė

Kęstutis ŠERPETIS
Klaipėdos universitetas

Pagrindinės sąvokos: *arbata, archetipas, čaichana, demokratija, dispozityvas, individas, kava, komunikacija, metafizinis subjektas, palingenezė, ritualas, subjektas.*

Įvadas

Industrinė epochos mašinerija ne tik lėmė tradicinės visuomenės socialinių struktūrų simplifikaciją, bet ir sąlygojo racionalistinę-tikslinę tradicionalistinio individo gabumų, savybių ir ypatybių selekciją. Dekarto pradėto ateologinio ir sekuliarizuoto *Cogito* evoliucija į Hėgelio transcendentinį Absoliutųjį Subjektą galutinai afirmavo žmogiškosios laisvės (savisprendos) ir savirefleksijos (santykio su pasauliu) egzistencinių modalumų fundamentalizmą.

Homogenišku bendrabūviu ir disciplinariniais diskursais orientuojamas individas turėjo tapti tapačiu, adekvačiu ir savaveiksmiu Apšvietos idealų įkūnytoju – Demiurgu ir visuotinio istorinio proceso „pirmuoju varikliu“. Tačiau būtent dėl šių išorinių-gamtinių ir konstruktyvių-socialinių santykių įtvarkos ir įnorminimo Vakarų industrinėse visuomenėse išryškėjo sudėtingesnių – vertybinių-kultūrinių struktūrų lemtingos įtakos. Jei pilietinės visuomenės lygmeniu tokie fenomenai reiškėsi nacionalizmo ir šovinizmo atmainomis, tai dvasinės kultūros sferose – civilizacijos baigtinumo, degeneracijos, antiklerikalizmo, irracionalistinės mistikos populiarėjimu. Tačiau spręsti čia kylančias egzistencines individo ir bendruomenės kontroversijas jau tenka, skirtingai nuo tradicinių socialinių stereotipų bei ritualų schematikos, visai naujoje aplinkoje ir kitokiomis priemonėmis.

Į socialinius atomus suskilusioje, susvetimėjusioje savo nariams visuomenėje konsensusai, konkordijos ir kt. solidaritetai įmanomi ir funkcionuoja jau tik formaliose-teisinėse ir politinėse struktūrose ir įkūnijami legitiminės prievartos metodais. Tokio pobūdžio socialinėje evoliucijoje ima greitai daugintis taisyklės, draudimai, normatyvai, kurių nemenka dalis reiškiasi neformaliais socialinio reguliavimo kanalais ir metodais. Būtent šie instituciniai ir struktūriniai fragmentai ir elementai dėsningai tolo nuo valdžios totalinės globos ir kontrolės ne tik virsdami pilietinės visuomenės tinklų infrastruktūra, bet ir jos socialinių ir politinių praktikų įvairovės katalizatoriais.

Pabrėžtina, kad ši fundamentali industrinės demokratijos tendencija esmingai saviveiksmi, o kai kuriais momentais, pvz., postindustrinėje-informacinėje visuomenėje, dinamiškai ir netgi dialektiškai realizuoja hegemono funkciją normalizuojant valdžios ir visuomenės santykius, atkuriant stabilumo ir tarpusavio pasitikėjimo socialinėse ir politinėse sąveikose sąlygas ir t. t. Tokiose situacijose valstybės (valdžios), kaip Absoliutinio Subjekto, ideologinė kritika perauga į aktualų oficialių valdymo struktūrų demontažą, išstūmimą iš viešosios sprendimų erdvės ir pilietinės politikos plėtrą.

Pastarosios realumas ir veiklumas, įgavęs naują kokybę dėl informacinių technologijų, galutinai įtvirtina individo erą visose įmanomose jo saviraiškos srityse. Drauge jo statusas, virsdamas daugialypiu realių-buitinių ir virtualių-simbolinių modusų rinkiniu, aktualizuoja jo ryšių su nepaliaujamai kintančiu sociumu autentiškumą ir iliuziškumą, turiningumą ir simuliatyvumą, kreatyvumą ir simboliškumą ir kt.

Šiose sąveikose susiklostančių komunikacinių konfigūracijų ir santykių analitinė-diskursyvinė sklaida ir reprezentacija laikytini esminiais šio tyrimo tikslais.

Metafizinio subjekto ir socialinio individo tipologiniai dispozityvai

Socialinės evoliucijos pertrūkiai, tradiciškai legitimuoti filosofinėse-istorinėse ir ciklinėse visuomeninės raidos koncepcijose, šiuo metu vertinami kaip spekuliatyvinio metafizinio „naratyvo“ schemos, neatspindinčios modernaus poetapinio vystymosi dinamikos. Kita vertus, dėl postmodernistinio skepticizmo įtakos ženkliai sumenko pasitikėjimas nuoseklaus istorinio-racionalistinio diskurso episteminiiais pajėgumais adekvačiai ir perspektyviai aprėpti ir įvertinti šiuolaikinių sociumų destrukcijos priežastis, mastus ir prognozuojamas pasekmes netgi vidutiniame prognostiniame įvykių horizonte.

Vienu metu vykstantys ambivalentiški socialiniai procesai – unifikacija ir atomizacija – ne tik žymi postindustrinės visuomenės raidos specifika. Lyginant modernios stadijos ypatybes su vyravusiais Naujųjų laikų istorijoje industrinės civilizacijos vektoriais, postindustrializmą skatinantys impulsai ženkliai problematizuoja šių tendencijų motyvų ir stimulų tiek episteminių, tiek ontologinių ir telmologinių legitimumą. Pirmiausia tai susiję su fundamentaliojo dekartiškojo *Cogito* statuso transformacija. Kaip racionalistinės metafizikos subjektinė išraiška, *Cogito* užtikrina homogenišką intelektualinio ir socialinio diskurso tvarką, kurio logiška baigtis – hėgeliškas Absoliutinis Subjektas.

Tačiau istorinės-socialinės pažangos plėtra nepaliaujamai ir nuosekliai gilino antihumanistinį tokios socialinio subjektyvumo interpretacijos pobūdį. Tiek veikla, tiek ir jos apmąstymas išryškina, viena vertus, specifiskai metafizinį-refleksyvų žmogiškosios sąmonės raiškos būdą (atmintis, numatymas, vaizduotė, bendrabūvio su kitais – solidarumo suvoktis ir kt.) ir, kita vertus, – žmogiškųjų gebėjimų (savi-refleksijos ir savisprendos laisvės kaip socialinio subjekto esmės) raidos ir sklaidos vektorius.

Šių organizuoto sociumo sandaros komponentų sankabų patikimumas esmingai pakito būtent postindustrinės socialinės organizacijos virsmo procese. Šalia reikšminių gamybos ir paslaugų sektorių proporcijų perskirstymo vis didesni, o galiausiai lemtinga, transformacinį poveikį inicijavo iki šiol besitęsianti informacinė revoliucija. Informacinių technologijų dėka atsirandančiose socialinių ryšių struktūrose tradicinė socialinė refleksija įgauna: 1) masinį; 2) horizontalų, 3) grįžtamųjų ryšių (t. y. interaktyvų) bruožus. Toliau visos šios societalinių santykių formos intensyviai virtualizuojasi, formuodamos įtakingus pačių socialinių sąveikų paskirties, turinio, informacijos imperatyvumo ir hierarchiškumo aspektus.

Atitinkamai ir savisprendos išsirinkimo socialiniame, politiniame ir kitose individualios ir grupinės veiklos srityse laisvė virsta kompleksiniu ir multidimensiniu „toposu“. Šios naujosios socialinės organizacijos darinio dinamiškumas, interaktyvumas ir virtualumas, persmelktas intersubjektyvumo intencijomis, neleidžia jo identifikuoti remiantis vien tradicinėmis racionalistinio diskurso schemomis. Jų tapatumo suvoktis nuspėja (dėl savo išskirtinio reikšminio stimuliacinio poveikio postindustriniam socialitetui) atsižėrimą į socialinės metafizikos intelektualinį potencialą.

Kaip socialinių procesų ir jų savybių nefizinės būties visumos aprobacijos būdas, socialinė metafizika išryškina žmogiškosios ir daiktinės būties erdviškumo ir kūniškumo reliatyvumą. Būties fenomenai kaip sąmonės projekcijos, išreiškiamos sociohumanitariniuose diskursuose, iš esmės eksplikuoja kaip socialinių savybių ir kokybių modelinės idealizacijos, siekiant išgryninti stabilias, atsikartojančias intelektines konstrukcijas, schemas ir principus. Pastarųjų paskirtis – su bendrintai reprezentuoti sociumo savęs organizavimo ir jo atskirų / autonominių dalių (procesų, santykių) erdvinių ir laikinių (temporalinių) orientacijų dinamiką, intensyvumą, transformacijas ir kt.

Socialinės metafizikos specifika siejama su trimis aplinkybėmis: 1) socialinės būties sklaida laike, derinančia kolektyvines ir individualias veiklas; 2) socialinės būties procesualumu, apibūdinančiu jos kismą ir „takumą“ sinchronizuotoje žmonių veikloje ir, 3) žmonių būties, jų gyvenimo jutiminiu-vaizdiniu pobūdžiu, formuojančiu specifinius pasaulėvaizdžius, veiklos geštaltus, schemas ir t. t. (*Современный... 1996, 284*).

Viršempirinis socialumo pobūdis, tradiciškai pozityviai koreliuojantis su klasiškinio metafizinio subjekto intencijomis, postindustrinės epochos sąlygomis susidūria su naujais iššūkiais. Naujųjų laikų politinės filosofijos aksioma dėl visuomenės ir valstybės struktūrinės dominijos ir grupių bei individų gyvenimo organizacijoje postindustrinės decentracijos kontekste iškyla kaip antihumanistinių pradų visuomenės įtvarkoje nešėjas-subjektas. Anot prancūzų filosofo Reno (Renault), subjekto griūtis sąlygojama, viena vertus, sąmonės veiksnio svarbos ir, kita vertus, istorijos, kaip proto sklaidos baigtinumo įžvalga. Pirmuoju atveju dekartiškojo Cogito (sąmonės) aiškumas virsta iliuzija dėl sąmonės subjekto netapatumo sau, o antruoju – realybės pažinimo baigtinumas suskaldo absoliutinio subjekto begalybę, paversdamas kiekvieną individualią sąmonę išskirtiniu egzistenciniu dariniu, „įmestu į Būtį“ (Heidegeris) (P e n o 2002, 16–19).

Moderniojoje socialinėje-istorinėje situacijoje žmogiškosios būties, jos istorijos ir t. t. principinis neapibrėžtumas ir atvirumas eliminuoja tiek visumos subjekto, tiek metafizikos, kaip neatsiejamų Apšvietos projekto ir universalijų, legitimumą.

Kasdienybės ritualais sąlygojamas žmonių gyvenimo iracionalumas, elgsenos motyvacijų neaiškumas (aracionalizacija), savo ruožtu nulemtas visuomenės pasąmonės stereotipais ir bendrabūvio dominantėmis, transformuoja universalijų dominiją į „klestintį pozicijų pliuralizmą“. Atitinkamai ir istorijos vektorių absoliutumo pabaiga skatina jų transformaciją į aibę lokaliųjų naratyvų, adekvatesnių individualistinio diskurso identitetui.

Tačiau holistinės metafizinio subjektyvumo ideologijos pakeitimas individualistine pasaulėžiūra neatmaino, juolab automatiškai neišsprendžia, visam sociumui, kaip sudėtingai organizuotai bendruomenei, būtinos bendros vertybių problemos. Jos sprendimą žymus individualizmo tyrinėtojas Louis Dumontas išvelgia per savotiško tarpininko – mediatoriaus figūrą: pasišalinęs iš tradicinės hierarchizuotos bendruomenės individas-asketas (atsiskyrėlis) išugdo specifinį mentalumą, kuriame susilieja, viena vertus, individuali mintis, asmens autonomiškumo pagrįstumo refleksija ir, kita vertus, holistinė sakralinių vertybių visuma, sutvirtinanti bendruomenės savęs identifikaciją ne monolitiškumo, o dvasinio solidarumo pagrindu. „Užpasaulinio“ individo dialogas su Absoliutu išryškina visuotinę individų lygybę, ne varžančią, bet eventualiai skatinančią kiekvienos asmenybės autonomiją (D u m o n t 2002, 45).

Visuminės socialinės evoliucijos vektorių humanizacija šiuolaikybeje suponuojama modernios visuomenės vartimu *multiversumu* – aibės variantų ir alternatyvų, universalijų ir marginaliųjų, išankstiniu lygiavertiškumu. Tokios nuostatos pagrįstumą lemia ne vien daugiasluoksnis ir kompleksinis visuomeninės raidos pobūdis. Pats postindustrinio sociumo dinamizmas, sąlygojamas decentracijos, atomizacijos ir vertybių, normų, kanonų dispersijos, įsakmiai reikalauja kūrybiško, kreatyvaus požiūrio ir kritinio-ekspertinio įvertinimo ne tik socialinių reikšminiųjų sprendimų ir jų rezultatų, bet ir pačių procesų, eigos, tendencijų ir numanomų pasekmių.

Mūsų temos atžvilgiu Kavinės ir Arbatinės *toposai*, institucionaliai įrėminantys kultūrinių-dialoginių sąveikų erdvę, konceptualiai realizuojasi kaip universalistinių (absoliutinių) ir individualistinių (personalistinių) socialinių subjektų refleksyvos eksplikacijos „laukai“. Jų įtampų ir sąveikų dinamika fiksuojama ir vertinama pasitelkiant dispozityvo konceptą. M. Fuko (Foucault), „perėmęs“ šį terminą į savo filosofiją, apibrėžia dispozityvą kaip strateginių tikslinių orientyrų, sąlygotų visuomenei būdingų „valdžios – žinijos“ kompleksu ir besireiškiančiu kultivuojamą tokios visuomenės praktikų matricę, sistemą (Ф у к о 2001, 243). Jo pagrindu numanomas kiekvienoje konkrečioje kultūroje realizuojamų politinių ir kognityvinių praktikų geštaltinis invariantas, savotiškas strateginis imperatyvas, išliekantis tapatus per bet kokias socialinių funkcijų, pozicijų ir pan. transformacijas.

Metafizinio subjektyvumo absoliutai ir individualiųjų teisiųjų dispozicijos sąveikauja per dialoginę komunikaciją, orientuotą į savitarpio supratimą. Pozicinių skirtubių realybė šiuo atveju išryškinama komunikacijos riba, skiriančia išorinius-

vidinius jos modalumus. Būtent jų dispozicinis pobūdis, suprantamas kaip apriorinis supratimo kontekstas, nusako plačią žmogiškųjų raiškų Būtyje gamą – nuo santykio su Visata iki individualių informacinių mainų kasdieniame gyvenime (žr. smulkiau: Г р е ч к о 2012, 99–110).

Dėl savo imanentinės-komunikacinės paskirties dispozityvai euristiškai nužymi ir išryškina ne tik informacinių technologijų atveriamas socialinių komunikacijų galias, bet ir formuoja gaires ir „atraminius taškus“ žmonių bendrijoms ir grupėms evoliucionuojant į bendruomenes solidarumo ir tarpusavio pasitikėjimo pagrindais. Kaip jų socialinis-kultūrinis geštaltas mūsų temoje rutuliojama Kavinių ir Arbatinių metaforų ir jų institucinių bei topologinių komunikacijų kultūros dispozicijų sklaidos panorama.

Kavinių ir Arbatinių kultūrinis-filosofinis naratyvas

Analogiškus mūsų konferencijos temai simbolinius-komunikacinius artefaktus adekvatu tyrinėti pasitelkiant antropologinius-analitinius metodus, priemones ir priegas. Viena iš fundamentalių tokios išvalgos būdų laikytinas binarinių opozicijų metodas.

Kavos ir Arbatos konkrečios reprezentuoja ir istorinį-civilizacinį Rytų ir Vakarų kasdienybės kultūrų palyginimo validumą ir pagrįstumą. Jei Arbata (ir arbatinės) įkūnija metafizinę tradicinio bendravimo čaichanos meditacinėje kultūroje dimensiją, tai Kava (ir kavinės) – Vakarų kultūrinės komunikacijos erdvės su formaliai etiketine, t. y. mažai įpareigojančia, bendravimo semantika eksplikaciją.

Aukštųjų kultūrinių abstrakcijų lygmeniu Arbatos ceremonija – tai ritualinė Tradicijų kultūros manifestacija, kur išskleidžiamas implicitinis visuotinio Būtinio Kosmoso ritmas, vienijantis visus jos dalyvius ir legitimuojantis jų savęs identifikacijos autentiškumą su universalia *Dao* harmonija – dalies su Visetu. Todėl čia Ritualas iškyla į pirmą planą, vaizdingai formuluojamą Konfucijaus aforizmuose: „Pagarbumas be ritualo tampa blaškymusi, Apdairumas be ritualo tampa baimingumu, Drašumas be ritualo tampa maištingumu, Tiesumas be ritualo tampa tiesmukiškumu“ (K o n f u c i j u s 2004, 176).

Atitinkamai konkreti komunikacija-procesas įgauna simbolinį-kreatyvinį pobūdį, t. y. reiškiasi kaip dispozityvas. Bendravimas čia savotiškai buitiškai sakralizuojamas, tokiu būdu įtraukiant Kasdienybę (rutinišką egzistenciją) į niekada nenutrūkstantį komunikacinės Transcendencijos virsmą.

Todėl Tradicijų kultūrose Arbatos ceremonija, įkūnijanti Būties totalumo ir jos dalinumo hierarchinį sąryšingumą, realybėje įtvirtina ir garantuoja substancinę „takios“ tikrovės vyksmų ir Amžinybės vienovę. Būtent todėl ir pati Arbatos ceremonija su jos ritualizacija, rytietišku čaichanų atmosferos romumas ir neveiklumas – tai visaapimančios sanderinės Visko su Viskuo „sugražinimo“ būvis, sukuriantis savotišką virtualų „tuščių laiką“ – laisvalaikį, persmelktą ataraksijos – „vidinės Šventės“ jauseną atnaujinant ir išgyvenant kasdienybės rutinos ir jos fragmentiškumo ardumą substancinį Visetą. Tokią išvalgą visapusiškai plėtoja fundamentalios Arbatos istorijos studijos autoriai, konstatuodami, kad: „Arbata simbolizuoja tikrą

nuolankumo pergale. Joks kitas gėrimas nėra geriamas iš tiek įvairių puodų, puodelių ir kitos paskirties indų. Jokio kito gėrimo nepuošia tokia ritualų gausa. Kiekvienas jų kaip veidrodis atspindi tą kultūrą, iš kurios kilo“ (M a i r, H o h, 2011, 15).

Klasikinėje arbatos ceremonijoje ir jos rituale įkūnijamas bendravimas vertintini kaip „transcendencijos parolis“ Atskirybei, dalinimui, „sutepusiems“ Visybės idealumą ir vientisumą, sugrįžtant į pirminės Amžinybės begalinį-tęstinį kontinuumą ir kaskart naujai identifikuojantis su juo. Atitinkamai Arbatos ceremonija yra transcendentinio Viseto autentiškos Būties pasitvirtinimo aktas. Toks aktas – tarsi savotiška anestezija, įveikianti ir pašalinanti dalines, smulkias bereikšmes įtampas, prieštaras, nesutaptis ir antagonizmus (galbūt todėl Rytų kultūrose, išradusiose narkotikus prieš tūkstantmečius, narkomanija netapo socialine ir globaline problema (kaip ir alkoholizmas), kol į jas neprasiskverbė industrinė-urbanistinė vesternizacija).

Galimas tokios kultūrinės pozicijos paaiškinimas yra tas, kad Arbatos ceremonija, struktūruojama Ritualais, izomorfiška pašamonei visuotinio Įstatymo (NOMOSO) recepcijai. Nomosas šiuo atveju reprezentuoja Dieviškąją tvarką, simboliškai realizuojamą religinių kultūrų sakralinėje ceremonijoje (kai Arbatą aukojama Dievams). Pats Įstatymas imanentiškai suponuoja universalaus ir amžino Gėrio visuotinybę, todėl Arbatos rituale (ontologiškai daliniame – „čia-Būtyje“) išgyvenamas idealios Gėrio Būties vaizdinys.

Taip Arbatos ceremonija atkuria ir išryškina transcendentinę kelio metaforą – kaip kelio, kuris savo esme yra sugrįžimas („Tikrasis kelias – visada sugrįžimas“). Čia individas „ištirpsta“ Visuotinės Tvarkos ritmuose, taip atsiribodamas ir peržengdamas (liminalizacija) pasaulietinio-kasdienio rutininio gyvenimo naštas. Drauge individas implikuoja savojo „Aš“ išsilaisvinimą ir naują, autentišką ir brandų, egzistenciškai išgyvenamą jo atradimą, kaip kelią į autentiškesnę savastį. Palikę pasaulio tuštybę, fragmentiškumą, įgyjame visišką individualumą per apvalančią nuojų askezę siekiant Būties išgryninimo.

Visai kitokia egzistencinės savęs realizacijos Kelio (būdo) samprata ir dvasinė-intelektualinė refleksija vyrauja Vakarų individo – inteligento sąmonėje ir socialinėse-kultūrinėse orientacijose bei idealuose. Tai herojaus-individualisto, maištinninko prieš susiklosčiusią tvarką, kanonus, universalijas kova, besireiškianti visų įmanomų ribų, draudimų peržengimu. Tokios Vakarų kultūrinio herojaus nominacijos išsikūnija triksterio alkoholiko, amoralo, avantiūristo tipuose ikiindustrinėje kultūrinėje tradicijoje ir, – Hipio, Panko, Hypsterio ir kt. figūrose – šiuolaikinėje masinėje kultūroje. Savo esme tai marginalo kelias – judėjimas ir paieška visuomeninio virsmo pakraščiuose, nes būtina atrasti (ir ypač nūdienos – Vėlyvojoje modernybėje) savo individualią vietą-nišą pasaulyje, visuomenėje, kultūroje, dvasioje, kurios pačios vis greičiau virsta dar kažkuo neišbandytu, nenusipėjamu, rizikingu...

Autokomunikacinis dialogas Arbatos kultūroje

Jau senovinėje kultūrinėje tradicijoje Arbatos vartojimas reflektuojamas kaip skirties tarp elitų ir masių požymis. Arbata skatina ne tik individualų transcendentumą, bet ir autentiško Subjektyvumo (individualumo analogo moderniojoje Vakarų kultūroje) sklaidą ir turiningą eksplikaciją.

Pabrėžtina, kad tai – ne Dialogo su Kitu, bet Savižynos – dialogo su Savastimi (Savęs emanacija) būdas. Liaudžiai (socialinėms masėms) Arbatos ceremonias – tai pakylėjimo iki Elito savirefleksijos lygio priemonė (kad ir išoriška ir, didžiąja dalimi – pasąmoninė) jiems prieinamu būdu prisiliesti prie visuotinės harmonijos Viseto ir Pilnatvės pajautos (Vakarų „laisvės“ sampratos analogo).

Vakarų kultūrose įprasta individualumo samprata ir turinys Tradicijų kultūrose suvokiamas ir išgryninamas kitokiose kultūrinės dvasios koordinatėse. Rytų kultūros „opcijose“ nerandame asmenybės-personos substancijos, būdingos Vakarų individualistinei postindustrinei kultūrai. Rytuose individuali saviprata įkomponuota į Universalų Ritualo kanoną, Vakaruose vadovaujamas nuostata – principu „Kiekvienas už save, o Dievas už visus“. Čia net Dievas personalizuotas ir vienatinis (vienietinis), priešingai begaliniam ir mirguliuojančiam Rytų dievybių pandemoniumui.

Implicitiniame-archetipiniame lygiuose Arbatos kultūros suponuojamas ritualinis bendravimas skirtas ieškoti ir išryškinti kelių-kanalų Mokytojo ir Mokinio susitikimo – santykio – sambūvio eksplikacijai (plg. Arbatos ceremonijos mokytojų-meistrų kultas Kinijoje ir Japonijoje). Siekiamybė čia numanoma per abiejų polių susiliejimą (IN – Jan transfuzija) ir sutaptį; tada atsiveria tai, kad kiekvienas pats yra Mokytojas per savo individualios patirties emanaciją į Visuotinumą, t. y. čia įvyksta savęs dalies atpažinimo kaip mikrovisumos aktas ir autentiško tapatumo su Visetu atnaujinimas.

Vakarų industrinės-socialinės kultūros polilogo neišvengiamybė

Vakarų kultūrų tradicijoje susiklostė imperatyvinė nuostata, ištekanti iš universalistinio Laisvės kaip aukščiausios individo vertybės aiškinimo. Todėl čia individas besąlygiškai įpareigotas pats formuoti savą Substanciją ir jos įvaizdį bei įtvirtinti juos „čia-dabar-Realybėje“, t. y. visuminės Būties horizonte, tuo patvirtinant ir pačios realybės tikrumą ir validumą.

Būtent todėl Vakaruose visuomenė – ne organiškas kontinuumas, bet dinamiškas ir kintantis konkuruojančių socialinių sąveikų laukas, priešingai hierarchiniam – sisteminiam – organizminiam Rytų sociumui. Vakarietiško individualumo refleksija (individo, konstruojančio Realybę, modelis) neatsitiktinai išskyla ir formuojasi būtent ankstyvosios industrinės kultūros etape XVIII a. Čia, urbanizuotuose gamybos ir prekybos centruose – megapoliuose, sostinėse įkuriamos pirmosios kavinės, subūrusios ganėtinai marginalią (feodalinio-aristokratinio valdančiojo elito požiūriu) publiką (pirkliai, literatai, nuotykių ieškotojai, samdiniai ir pan.), užpildančių viešų vietų ir atvirų laisvai komunikacijai erdvių, salonų, klubų ir pan. plėtros horizontą.

Šiuose viešos pilietinės komunikacijos fokusuose kiekvienas pagal savo intencijas, vaizduotę ir sugestyvumą (charizmą?) plečia ir gilina bendruomeninės komunikacijos kaip Realybės sutartinio konstravimo, pertvarkos, transformacijos potencijų „lauko“ sąveikų įvairovę ir kaitą. Tai pirmiausia bendravimas dėl bendravimo, kurio metu tik ir gimsta idėjos, sumanymai, tikslai, sąmokslai. Drauge tai ir bendravimas, kurio metu gimsta ir įsikūnija tiesioginiai ir simboliniai mainai, sudaromi sandoriai, platinama informacija – žinios, gandai, naujienos ir t. t.

Tokiu būdu Kavos vartojimas, peržengęs ritualinio-simbolinio susitapatinimo su socialiniu elitu ir geidžiamu visaverčiu kultūriniu-dvasiniu statusu ribas, modernioje – postindustrinėje masinėje kultūroje atveria ir masiškai-buitiškai realizuoja demokratinio dialogo būtent su visais įmanomais Kitais įvairovę. Taip siekiama kreatyviai konstruoti savą – personalistinį-komunikacinį sociumą – „kažką bendro turinčiųjų bendruomenę“ tiesioginių ar virtualių kontekstų ir sąveikų, mainų būdais.

Drauge Kavos vartojimo kontekste bendravimo-komunikacijos ritualai lieka konkurencijos kaip Savęs Išskirtinumo testavimo lygmens. Galutiniu siekiamu rezultatu čia laikomas pariteto – lygybės laipsnio siekinys, kiekvienam dalyviui išsaugant savo segmentuotą individualumą – autonomiją. Todėl čia (Kavinės infrastruktūroje skatinama ir diegiama nesiliaujanti įvairovė – tiekiami bet kokie patiekalai ir gėrimai (pvz., alus), siūlomas internetas, pasitelkiamos netgi katės kaip individualaus atsipalaidavimo *chaptiškosios* reprezentacijos, palaikomos žaidimų iniciatyvos (protų mūšiai, viktorinos, varžybos, kolektyviniai rungtynių stebėjimai ir kt.).

Vakarų civilizacinės dinamikos komunikacinis produktas – kavinė – tai vieta, kur susvetimėjęs beasmenėje industrinėje-urbanistinėje kultūroje individas tarsi persikelia į virtualią Kitą realybę, atsiduria nerutiniškoje ir egzotiškoje boheminėje situacijoje – tiek vartojamųjų verčių (kava, egzotiški vaisiai, įmantrūs patiekalai ir gėrimai, suvenyrai ir trofėjai etc.), tiek neformalios komunikacijos atžvilgiu. Kavinė manifestuoja egalitariško demokratinio bendravimo realybę ir jos potencialią socialinę emanaciją.

Reikšminis Vėlyvajai Modernybei akcentas, nūdien ryškėjantis šiuolaikinėse komunikacinėse sąveikose, simboliniuose mainuose, intelektualiniame poliloge ir kt., yra tas, kad šiandieniniame virtualios komunikacijos pasaulyje, informacinių technologijų persmelktoje visuomenėje formuojasi (ar bent intencionaliai numanomas) „naujojo jautrumo“ atradimo – atkūrimo poreikis. Regimoje socialinės kultūros plėtros perspektyvoje – tai kūrimas atmosferos, būdingos projektyviai išvelgiamai *postinformacinėje visuomenėje* tapsmo perspektyvai. Rusų kultūrologas Valerijus Savčiukas, analizuodamas informacinės visuomenės raidos kontroversijų sąlygotas anomijas, neurozes ir deviacijas, teigia, jog šios socialinės ligos atsiranda iš informacijos sklaidos skatinamo sterilumo, nes informacija įsikūnija ir reiškiasi žinių *simuliavimu* (informacijos srautai užgožia turinio įsisavinimo individualias galimybes, potencijas, intelektines pastangas).

Todėl siektinas socialiai sveikos visuomenės tikslas – perėjimas į postinformacinės visuomenės būvį, kuriame „bus reinkarnuoti nūdien išstumti ir blokuoti kon-

tekstinės, arba tipologinės, „informacijos“ gavimo būdai, atveriantys kontakto su kitais daugiavariantiškumą“ (C a v č y k 2003, 304–306).

Šiame „postinformacinio jautrumo“ atgaivinimo kelyje, teigia autorius, „atsiranda viltis, kad postinformacinėje visuomenėje bus peržengtos objektinių santykių ribos. Informacinėje visuomenėje neįmanomas konteksto atkūrimo menas ir įvykių pilnatvės reanimacija. Priešingu atveju gautume pašalintą iš Istorijos subjektą“ (C a v č y k 2001, 52).

Tokiu būdu viešojo ir asmeninio-individualaus gyvenimo bei socialinės ir personalios savęs realizacijos galimybės ir variantai, rutuliojami kolektyvinės komunikacijos ar personalistinės-subjektinės meditacijos būdais ir priemonėmis (forumuose, kavinėse, čaichanose, arbatos ir kt. kultūrinio bendravimo ceremonijose ir ritualuose) savo gilumine intencija orientuoti į bendrą tikslą – žmogiškosios būties kokybės tobulinimą. Virtualus komunikacinės noosferos modeliavimas, ieškant optimalaus, visaverčio ir kreatyviai transformuojančio tolstančią autentišką Realybę visuomeninės komunikacijos būdo, nuspėja dėmesingą kritinį šiuolaikinės postindustrinės-informacinės realybės permąstymą ir pervertinimą. Projektuojamas ir perspektyviai išvelgiamas tokios refleksyvos ontologinės ir tipologinės evoliucijos tikslas – siekti natūralaus visaverčio bendravimo potyrių, išryškinančių tikroviškai žmogiškos Būties išgyvenimo trajektorijas – universalaus kelio gaires žmogiškosios sąmonės pilnatvės istorinio-kultūrinio Viseto horizonte.

Apibendrinimas

Duoto tyrimo pavadinime neatsitiktinai pavartotas *palingenezės* terminas – tai protėvių požymių raiška pradinėse gemalo vystymosi stadijose, kurie išnyksta brandaus organizmo būvyje.

Nūdien besiplečianti į visas bendruomeninio gyvenimo sritis, nišas, komunikavimo formas ir kt. Kavos kultūra – kaip lygybės ir lygiavertiško bendravimo – vienovės ir tapatumo paieška atveriant savyje ir Kituose „naujajį jautrumą“, kuriant save kaip savo-Kitą, susisiekiama su pirmine substancine Arbatos kultūrine intencija, teigiančią tokią vienovę ir postuluojančią tokią „noosferą“.

Savo gilumine – egzistencine paskirtimi tai yra du keliai, vedantys į tapatų Tikslą. Ir kaip tūkstantmečio senovės traktato „Apie Arbatos ir Alaus ginčą“ herojus, juos abu įveikia Vanduo, kaip jų skirtis ir nesantaikas suvienijantis giluminis abiejų būties pirmapradis pagrindas. Analogiškai ir nūdienos žmogiškųjų individų personalistinės komunikacijos mediatorių kuriami ir diegiami ritualai, ceremonijos, jų inicijuojami vienoviškumo simboliai subendrinami universalaus mitinio Kelio metaforoje – Kelio į Save-kaip-Pasaulį.

Literatūra

D u m o n t 2002 – Louis Dumont, *Esė apie individualizmą*, Vilnius.

K o n f u c i j u s 2004 – Konfucijus, *Pašnekesiai*, Vilnius.

M a i r, E l i n g H o h 2011 – Victor H. Mair, Erling Hoh, *Tikroji arbatos istorija*, Vilnius.

- Г р е ч к о 2012 – Петр Гречко, «Диспозиции: онтологические перспективы и коммуникативная аппликация», *Вопросы философии*, 4.
- Р е н о 2002 – Аарон Рено, *Эра индивида*, Москва.
- Проективный... 2003 – Валерий Савчук, «Постинформационное общество», *Проективный философский словарь*, Москва.
- С а в ч у к 2001 – Валерий Савчук, «Коммуникация в условиях информационного и постинформационного общества». *Рабочие тетради по компаративистике. Сравнительные исследования в гуманитарных и психологических науках*, СПб.
- Современный... 1996 – *Современный философский словарь*, Бишкек.
- Ф у к о 2001 – Мишель Фуко, «Диспозитив. Постмодернизм», *Энциклопедия*, Минск.

Kęstutis Šerpetis

Kavinių ir Arbatinių komunikacinių diskursų palingenezė

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: *arbata, archetipas, čaichana, demokratija, individas, kava, komunikacija, palingenezė, ritualas, subjektas, substancija.*

Viešųjų erdvių komunikacinio potencialo plėtra kaip europinių pilietinių visuomenių struktūracijos *sine qua non* suvaidino esmingą vaidmenį individualizmo ir demokratizacijos savistimuliacijose.

Posovietinių visuomenių katakombinės „virtuvių kultūros“ transmutacija į viešojo diskurso erdves – kavines, klubus ir pan. susiduria nūdien su istorinio mentalumo ribomis, kurių liminalizacija pasižymi fragmentiškumu ir marginalumu.

Dialoginės kultūros užuomazginis pobūdis, primityvus ir egoistiškas individualizmo suvokimas, susvetimėjimas ir nepasitikėjimas Modernybės novacijomis ir iššūkais atspindi komunikacinio horizonto ypatybes ir galimas alternatyvas, artimesnes transcendentinei arbatos kultūrai. Bendresniuose kontekstuose analogiškų intencijų gausėjimas reaktualizuoja moderniojoje filosofijoje įveiktą metafizinio subjekto atgimimo problemą.

Savo ruožtu Kavinių ir (ar) Arbatinių komunikacinių diskursų skirtys, ryškėjančios palingenetiniuose posovietinės Modernybės virsmuose, implikuoja savitus ir būdingus tradiciniam Lietuvos mentalumui rytietiškos „rezidualinės“ komunikacijos inkluzus. Pastarieji taip pat traktuotini kaip produktyvūs atsitiktinimai, skatinantys kokybinius sociokultūrinės sistemos pokyčius.

Kęstutis Šerpėtis

Palingenesis of the Communication Discourses of the Cafés and Teashops

S u m m a r y

Keywords: *archetipe, caichana, coffee, communication, democracy, discourse, individual, palingenesis, ritual, subject, substance, tea.*

The development of communicational potential of public spaces as European civil society's structure's *sine qua non* played an important role in the self stimulation of individualism and democratization.

Transmutation of catacombic "kitchen culture" of post soviet societies into the spaces of public discourse – cafés, clubs, etc., confronts the limits of historical mentality.

Rudimental character of dialogue culture, primitive and selfish perception of individualism, alienation and distrust in Modernity innovations and challenges reflect the peculiarities and possible alternatives of communicational horizon. Proliferation of similar intentions in more general contexts makes the problem of rebirth of metaphysic subject important again.

In turn, communicational discourse differences of cafés and teahouses in palingenetic post soviet Modernity changes implicate distinctive and characteristic of traditional Lithuanian mentality oriental "residual" communication inclusions. The latter are treated as eventual fluctual stimuli (productive coincidence) encouraging qualitative changes in sociocultural system.

K ę s t u t i s Š E R P E T I S
*Politologijos katedra
Klaipėdos universitetas
Minijos g. 153, Klaipėda
[smfdoc@centras.lt]*